

KONKURENCIJA DĖL KONKURENCIJOS AR DĖL ŠILUMOS PRIEINAMUMO?

Kauno technologijos universiteto

Šilumos ir atomo energetikos katedros docentas

Dr. Valdas Lukoševičius

2018-02-07

Šaltuoju metų laiku, kaip paprastai, vėl užvirė diskusijos dėl centralizuoto šildymo kainų. Tik pastaruoju metu jose atsirado naujas aspektas – tai centralizuoto šilumos tiekimo (CŠT) įmonių ir nepriklausomų šilumos gamintojų (NŠG) **ginčas dėl konkurencijos vaidmens šilumos ūkyje** ir jos įtakos šildymo kainoms. Didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kur veikia reikšmingi kiekiai nepriklausomų katilinių, šaltuoju periodu pradėjo didėti šilumos kainos, pratrūko šilumos tiekėjų ir nepriklausomų gamintojų kaltinimai vieni kitiems, prasidėjo apeliacijos į valdžios įstaigas dėl konkurencijos iškraipymo arba dėl jos neveiksnumo šilumos ūkyje ir panašiai. Eiliniam šilumos vartotojui ar net politikui dažnai sunkoka susigaudyti šiuose išvedžiojimuose. Informacijos nebus per daug, tad čia pateikiama dar viena nuomonė šiuo klausimu.

Dabartinės situacijos priešistorė.

Konkurenciją šilumos ūkyje paskatino labai išaugusios gamtinių dujų kainos šio dešimtmečio pradžioje, kai dujų kaina pasiekė apie 5 ct/kWh. Tuo tarpu biokuras rinkoje nekainavo net 1 ct/kWh. CŠT įmonės statėsi biokuro katilines, tačiau tam stengėsi panaudoti Europos Sąjungos subsidijas, kad sumažinti kapitalo kaštus, siekiant užtikrinti dujų pakeitimą biokuru mažiausiomis sąnaudomis. Subsidijų skyrimo procedūros ilgos ir sudėtingos, reikėdavo laukti naujų kvietimų paraiškoms ir panašiai, tad statybų procesas nebuvo labai greitas. Tuo pasinaudojo privatūs investuotojai, kurie pasiūlė pastatyti analogiškas katilines “už tvoros” parduodant biokuro šilumą tiesiog už “dujų” kainą. Šis verslas pasirodė labai geras, nes pirmosios nepriklausomos katilinės generavo didžiulį pelną ir skatino vis naujų NŠG objektų statybas. Netgi kai kurie privatūs CŠT sistemų operatoriai (per susijusias įmones) pradėjo statyti biokuro katilines ne savo valdomose CŠT sistemose, tačiau “už tvoros” taip išvengdami valstybinio reguliavimo, pelno ribojimo ar sąnaudų kontrolės.

Atsiradus kelioms NŠG katilinėms vienoje CŠT sistemoje ir šilumos pasiūlai viršijant poreikį, pavyzdžiui, vasarą, pradėjo veikti konkurencija ir “nepriklausomos šilumos” kainą tenka spausti žemyn. Tačiau galima atsigriebti žiemą, kai šilumos poreikis išauga kelis kartus ir išorinę šilumą galima parduoti už palyginti aukštą “gamtinių dujų kainą”. Tad nereguliuojamų NŠG tiekiamą šilumą paprastai žiemą pabrangsta net kelis kartus, lyginant su vasara. Dėl to miestuose, kur atsirado daug NŠG, prasidėjo dideli “vasarinės” ir “žieminės” šilumos kainų skirtumai. Tačiau tai netenkina nei šilumos vartotojų, kurie daugiausiai šilumos sunaudoja būtent šalčiausiais mėnesiais, nei šilumos tiekėjų, kurie spaudžiami nuolat mažinti šilumos kainas. Išėitis viena – statyti nuosavas biokuro katilines ir taip mažinti reguliuojamas šilumos kainas, nors “už tvoros” yra didelės NŠG katilinės, tačiau kurios šalčiausiais mėnesiais “užsidirba pinigus” už visus metus. Kai šilumos tiekėjas, pavyzdžiui Kaune, pasistatė reikšmingos galios biokuro katilines ir taip šilumos kainas sumažino beveik dvigubai, nepriklausomi šilumos gamintojai pradėjo skųstis, kad dirba

nuostolingai, bankrutuoja ar panašiai. Valdžios institucijos sutrikę, ieško naujų sprendimų ir dabar tenka permąstyti konkurencijos veiksmumą šilumos ūkyje iš naujo.

Konkurencijos veiksmingumas ir perspektyvos šilumos ūkyje.

Centralizuotos šilumos rinka yra izoliuota (šilumos ar įrenginių kitur nepanaudosi), šilumos poreikis metų bėgyje yra labai netolygus. Vadinasi, kad konkurencija šilumos gamybos srityje būtų veiksminga visus metus reikia turėti perteklinį kiekį lygiaverčių konkurencingų įrenginių netgi šalčiausio laikotarpio dienomis. Tačiau kitu metų laikotarpiu jie nebedirbs – tai yra neuždirbs jokių pajamų. Kažin ar koks nors verslininkas statys naujus perteklinius įrenginius dviejų mėnesių per metus darbui. O jeigu ir pastatys, tai greičiausiai “subankrotins” kitus. Vadinasi vėl pagrindo konkurencijai žiemą neliks.

Kita aplinkybė – visi NŠG žiemą realiai konkuruoja tik su šilumos tiekėju. Jei pastarasis neturi kuom gaminti pigiai šilumos, visiems NŠG mokės dujų kainą ir tiek. O kokia nauda iš to vartotojams? Taigi šilumos tiekėjas priverstas statyti vis naujus biokuro katilus, kad sumažintų NŠG apetitą žiemos mėnesiais. Tokiu būdu veikmingai konkurencijai žiemą reikalingas, sakykim, 100 % galios biokuro katilų pas šilumos tiekėją, nepaisant to, kad „už tvoros“ jau yra beveik tiek pat. Jeigu tik užkursi dujas, padidinsi palyginamąsias šilumos gamybos sąnaudas ir šilumos tiekėjas (t.y. šilumos vartotojai) turės daugiau mokėti nepriklausomiems šilumos gamintojams už jų tiekiamą šilumą. Tokia „konkurencija“ veda į didžiulį „perinvestavimą“, tai yra neracionaliai naudojamos lėšos, kurios neadekvačios šilumos kainų sumažėjimui. Žinoma, šilumos vartotojams tai gal neįdomu, tačiau valstybei (jos piliečiams) tai prarastos kitos galimybės, iššvaistytos ES lėšos, negauti mokesčiai į biudžetą ir panašiai.

Dėl tokių ir panašių priežasčių, Europos Sąjungos šalyse konkurencija centralizuotos šilumos gamyboje teisiškai galima, tačiau realiai nevyksta ir valstybių dirbtinai nėra skatinama. Atlikti tyrimai, pavyzdžiui Vokietijoje, parodė, kad veiksmingos konkurencijos užtikrinimui šilumos ūkyje reikalingos pernelyg didelės išlaidos, kurios nekompensuoja jos efekto galutiniams šilumos vartotojams. Taigi santykiai tarp šilumos tiekėjų ir NŠG paprastai grindžiami dvišalių sutarčių pagrindu.

Unikali situacija Lietuvos šilumos ūkyje.

Lietuvoje bene vienintelėje ES šalyje CŠT sektoriuje susidarė situacija, kai didelio masto šilumos gamybos įrenginiai eilėje miestų priklauso ne šilumos tiekėjui, o nepriklausomiems investuotojams. Kadangi jau sukauptas realus patyrimas apie “konkurenciją” šilumos ūkyje, paaiškėjo kokį duoda efektą ir kokias ji sukelia problemas, atėjo akivaizdus laikas šį verslo modelį peržiūrėti iš esmės, nes atrodo, kad juo patenkintų jau nebeliko.

Apibendrinant “konkurencijos” sukeliamas problemas šilumos ūkyje ir ieškant optimalaus sprendimo būtina atsižvelgti į šias aplinkybes:

1. Didžiulės santykinės investicijos galios vienetui sukurti (EUR/MW) dėl dubliuojamų įrenginių. Kad šias investicijas atpirkti reikia aukštesnių negu dabar

- šilumos kainų – tai patvirtina atlikta studija (pridedama). Priešingu atveju ar šilumos tiekėjas, ar NŠG nesurinks pakankamai lėšų įrenginių išlaidymui.
2. Veiksmingai konkurencijai izoliuotoje ir labai netolygiai metų bėgyje veikiančioje CŠT rinkoje užtikrinti būtini pertekliniai labai brangūs biokuro katilai, kurių didelė dalis dirbtų tik 1-2 mėnesius per metus. Tačiau tokios investicijos verslo požiūriu sunkiai atsiperka. Tą ir stebime Lietuvoje, kai visi šilumos gamintojai siekia žiemą “užsidirbti” už visų metų “prastovas”. O tai nedžiugina šilumos vartotojų miestuose, kur veikia daug NŠG. Būtent dėl tokios priežasties skatinti konkurenciją CŠT sistemose atsisakė Vokietijos Konkurencijos tarnyba, atlikusi detalų jos veiksmingumo tyrimą.
 3. Šiuo metu VKEKK rengiama nauja šilumos supirkimo iš NŠG tvarka, kuri leistų tiesiog dalį lėšų skirtų pastoviuųjų sąnaudų padengimui iš reguliuojamų šilumos tiekėjų perduoti nepriklausomiems šilumos gamintojams. Tačiau, taip pažeidžiamas pagrindinis reguliavimo principas – Regulatorius privalo užtikrinti būtinąsias pajamas reguliuojamų įmonių gyvybingumui palaikyti - juk jos kitų lėšų negauna. Kita išeitis – didinti šilumos kainas ir taip palaikyti visų šilumos gamintojų gyvybingumą. Tačiau tai nedžiugina šilumos vartotojų ir toks reguliavimas netvarus.
 4. Geriausias šilumos kainas Lietuvoje visus metus užtikrina miestai, kuriuose jokios konkurencijos nėra (Utena, Mažeikiai, Šiauliai ir t.t.).
 5. Šilumos tiekėjas turi visa eilę prievolių, atsakomybės ir įpareigojimų, ko neturi NŠG. Pavyzdžiui, CŠT katilinėse ruošiamas vanduo vamzdynų papildymui, paruošti darbui rezerviniai katilai ir kuro atsargos, saugomas avarinio papildymo vanduo, siurblynės ir t.t.
 6. Reguluojamos CŠT įmonės surenka pinigus iš šilumos vartotojų su dideliu vėlavimu, tačiau už nuperkamą šilumą reikia atsiskaityti per 30 dienų. Pinigų surinkimo papildomas išlaidas tenka “praryti” pačiam šilumos tiekėjui.
 7. Licencijuojamos CŠT įmonės privalo atitikti finansinio pajėgumo sąlygas, už nekokybišką šilumos tiekimą gresia baudos ir sankcijos, tuo tarpu NŠG iš esmės už nieką neatsako ir bet kada gali savo įrenginius persikelti į kitą vietą.
 8. NŠG katilinės nepadeda užtikrinti bendrojo šilumos tiekimo kokybės, nes statomos kur norima ir galima daugiau uždirbti, bet ne ten kur jų reikėtų. Griaunama infrastruktūra, prastėja CŠT paslaugos kokybė – kas už tai prisiims atsakomybę? Pavyzdžiui, labai reikėtų katilinės šildymo patikimumui užtikrinti Pilaitėje (Vilnius), tačiau NŠG kuriasi Gariūnuose, kur ir taip didžiulis šilumos šaltinių perteklius.
 9. Jeigu nebus didinamos šilumos kainos tai bankrutavus arba neišpildžius šilumos gamybos planų, kai panaudotos ES lėšos (tiek NŠG tiek ir CŠT katilinėse), galima sulaukti sankcijų iš ES.
 10. Privачios NŠG katilinės pelną gali panaudoti bet kur, o savivaldybių valdomos CŠT įmonės jį panaudoja miestų poreikiams tenkinti – t.y. bendrojo gėrio kūrimui.
 11. Didžiosioms kogeneracinėms elektrinėms ir atliekas deginančios jėgainės reikia stabilaus ir prognozuojamo darbo režimo, kadangi negalima kaupti atliekų ir t.t.

Dabartinis reguliavimas šilumos ūkyje kelia grėsmę efektyviai elektros gamybai didelėse elektrinėse.

12. Mėnesiniai šilumos aukcionai duoda trumpalaikį efektą šiltuoju laikotarpiu, tačiau neužtikrina mažiausių kaštų principo ilguoju laikotarpiu. Pavyzdžiui, visos elektrinės atskirais laikotarpiais gali gaminti brangiai elektrą, o parduoti pigiai šilumą. Tačiau CŠT įmonė negalės jos supirkti, nes privalo tuo metu pirkti brangesnę šilumą iš NŠG, laimėjusių mėnesinį aukcioną.
13. Katilinių ar elektrinių statybai panaudoti kreditai, tame tarpe su savivaldybių laidavimu. Kas juos grąžins bankrutavus atskiriems objektams arba tam negavus lėšų iš vartotojų?
14. Europos Sąjungos parengta Šildymo ir vėsinimo strategija ragina šalis nares sukurti tokią reguliacinę aplinką, kad CŠT įmonė būtų suinteresuota ir turėtų galimybes lanksčiai ir operatyviai panaudoti, bet kokius pigiausius energijos išteklius. Pavyzdžiui, utilizuoti saulės energiją, kaupti pigesnę nei biokuras elektros energiją, surinkti iš vartotojų perteklinę šilumą ir t.t. Kaip tai padaryti, jeigu tuo metu privalai supirkti iš NŠG daug brangesnę šilumą.

Pateiktos aplinkybės akivaizdžiai parodo, kad dirbančių pagal licencijavimo sąlygas reguliuojamų šilumos tiekėjų ir laisvai sprendimus darančių nepriklausomų šilumos gamintojų verslo sąlygos ir atsakomybė nevienoda. Pajamų perskirstymas arba šilumos kainų didinimas pagerins vienų padėtį (tikėtina tų katilinių, kurios buvo pastatytos anksčiausiai ir jau atsipirko), tačiau gali sukelti sunkių finansinių pasekmių naujoms katilinėms ir elektrinėms, kurios privalo į savo šilumos kainas įskaičiuoti dideles sumas gražintinų paskolų ir palūkanų. Kas atsakys už sužlugdytus ES lėšomis finansuotus projektus ir nevykdomus įsipareigojimus? Atskirų šilumos gamintojų statusas ir situacija labai skirtinga ir lygiavertės konkurencijos įgyvendinimui reikia sudėtingų sprendimų. O sukurti naujas problemas nesunku.

Tas faktas, kad Lietuvoje jau turime daug biokurą naudojančių NŠG valdomų katilinių reikalauja iš esmės peržiūrėti reguliavimą ir kainodarą, taip, kad jau sukurtas gėris (70 % biokuro ir atliekų kuro balanse) būtų neiššvaistytas, bet nukreiptas šilumos vartotojų poreikiams tenkinti ir centralizuoto šilumos tiekimo patrauklumui didinti. VKEKK rengiama nauja šilumos supirkimo tvarka, tiesiog įneš naują sumaištį, tačiau neišsprendžia esminių problemų šilumos ūkyje. Laikas rasti optimalų verslo modelį susidariusioms problemoms Lietuvos šilumos ūkyje spręsti. „Antklodės tąsymas“ čia nepadės...